

**МІСЦЕ І РОЛЬ ФЕДОРА ГРИГОРОВИЧА ШИЯНОВА-
ЧЕРНЯВСЬКОГО (ЄПИСКОПА ФЕОФАНА) У РОЗВИТКУ
ДУХОВНОСТІ І КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ –
НА ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ**

*Стаття присвячена вихідцю з Приорілля, церковному діячеві України
останньої чверті ХVІІІ – початку ХІХ століття єпископу Феофану
(Шиянову-Чернявському)*

Ключові слова: Приорілля, єпископ,

Діяльність деяких осіб духовного звання є прикладом відданого служіння громадській справі, хоча імена їх рідко згадуються в наукових дослідженнях. Наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ століть помітну роль в духовному і культурному житті України відігравав єпископ Феофан (у миру Ф.Г.Шиянов-Чернявський). У літературі ім'я єпископа згадується переважно у виданнях краєзнавчого та церковного характеру. Сучасні автори, маючи обмежену інформацію про цю особу, користуються переважно виданнями початку ХХ століття. Окрім В.О.Пархоменка та І.Ф.Павловського постаттю Феофана цікавилися сучасні відомі вчені Ю.А.Мицик, В.В.Кривошея. Побіжну інформацію про нього можна знайти в загально-історичних працях. Метою даної статті є узагальнення інформації та спроба наукової реконструкції діяльності церковного і громадського діяча останньої чверті ХVІІІ – початку ХІХ століття Федора Григоровича Шиянова-Чернявського.

Народився Ф.Г.Шиянов-Чернявський 8 червня 1744 р. у містечку Китайгород, адміністративному центрі Китайгородської сотні Полтавського полку Гетьманщини, розташовуваному на правому березі річки Оріль [9, с.23]. Його батько, Григорій Чернявський, служив дяком в Успенській церкві Китайгорода, яка в той час була дерев'яною, лише у 1754 р. на її місці коштом місцевого сотника П.Семенова була збудована цегляна церква, яка і сьогодні прикрашає центр села [8, с.372]. Батьки Федора були людьми заможними, бо мали 180 десятин землі, три корови, двоє коней, сорок овець та дрібну живність [3, с.735]. Окрім Федора у сім'ї дяка Чернявського зростали син Роман, 1732р. народження [1, арк.400-411] та сестра Марія [3, с.736].

На середину ХVІІІ століття Китайгород являв собою містечко, яке швидко розвивалося. Так, у 1729-30 р.р. тут було 376 дворів [2, арк.54], у 1787 р. вже нараховувалось 469 дворів, в яких проживало 1326 душ чоловічої статі [13, с.998]. Для порівняння можна зазначити, що у 1723 р. у Києві проживало 1469 мешканців, у середині ХVІІІ ст. тут було 2454 будинки, а в Полтаві тоді ж нараховувалося близько 1000 помешкань [12, с.172]. Сотником Китайгородської сотні в рік народження Федора був Єрофтій Семенов (до

1747 р.), батько Павла Семенова, який з 1747 року перебрав від батька сотникування у Китайгородській сотні, та на кошти якого у 1754, 1756 та 1757 роках у Китайгороді були споруджені три кам'яні церкви [7, с.199-200].

З восьми років Федір Чернявський почав навчатися у церковноприходській школі при Успенській церкві, у якій служив батько [3, с.736]. Маючи добру пам'ять, здібності до навчання та батьківські статки, він продовжив навчання у духовній семінарії, а потім у Київській духовній Академії [14, с.255].

Навчання у Києво-Могилянській, чи в Київській, духовній академії для дітей священників з Приорілля було явищем звичним. Так, у Києво-Могилянській академії у 40-х роках XVIII ст. навчались сини царичанських священників Леонтій Чарнецький, Михайло Слонівський, Іван Кодацький [1, арк. 330-335]. У 1736 р. тут навчався у класі риторики син китайгородського священника Павло Алякринський; з 1726 по 1741 рік – син священника китайгородського Успенського храму Василя Бродського Кирило; з 1746 по 1748 у “Могилянці” навчався молодший брат Кирила Григорій Бродський; син нехворощанського козака Йосип Шишацький; старший брат майбутнього єпископа Феофана Роман теж навчався у 1747-1754 рр. у “Могилянці” і дійшов до класу богослів'я. З 1745 по 1748 рр. у Києво-Могилянській духовній академії навчався і син маячанського священника Григорія Дмитро Левицький, який в майбутньому став відомим художником-портретистом. Так що здобуття “вищої духовної освіти” дітьми простих сільських священників Приорілля у XVIII ст. було швидше правилом, ніж виключенням, принаймі для приорільців.

Після закінчення курсу навчання в академії Федір Чернявський переходить у послушенство до Києво-Печерської Лаври де у 1770 р. приймає монашество під іменем Феофана [14, с.256]. Впродовж 1770-1774 років Феофан був у Лаврі на посадах бібліотекаря, проповідника і друкарського справника [11, с.48]. У грудні 1774 р. він був обраний членом духовного собору Лаври [11, с.49]. 28 лютого 1775 р. Федір Чернявський „...за неусыпные труды и личные достоинства возведён в звание соборного старца...” і призначений головним коректором книг, які друкувались у лаврської друкарні, а також її керівником. Разом з тим Феофан виконував обов'язки лаврського проповідника та складача лаврських доповідей, офіційних паперів та листів у найрізноманітніших лаврських справах, у тому числі вітальних листівок та виступів, які надсилалися від Лаври високим посадовим особам [11, с.49].

Підтвердженням високого статусу Феофана серед лаврського священництва та талантів белетриста і оратора було те, що саме він був відправлений до Санкт-Петербургу 2 листопада 1776 р. вітати від Лаври наступника царського престолу Павла Петровича зі шлюбом. Останньому вітальна промова Феофана так сподобалась, що вкрай розчулений майбутній імператор 28 лютого 1777 р. особисто йому подякував [10, с.2-3].

З кінця 80-х років XVIII ст. у житті Феофана відбулися значні зміни. Під час мандрівки імператриці Катерини II до Криму у 1787 р. вона, перебуваючи в Києві, особисто рекомендувала митрополиту Самуїлу висвятити ієромонаха Феофана в архімандрити Ніжинського Благовіщенського монастиря, яким він і керував до 1798 року [10, с.4].

13 травня 1798 р. Феофана призначили настоятелем Чернігівського Слєцького монастиря і водночас ректором Чернігівської духовної семінарії. На цих посадах він доклав багато зусиль, аби до семінарії могли вступати не лише діти священників, але і селян. У монастирі він провів досить значні організаційно-адміністративні зміни, які швидко перетворили монастир на значний осередок духовності в регіоні [6, с.58].

Початок 1799 року Феофан зустрів на посаді настоятеля Спасо-Преображенського монастиря у Новгород-Сіверському, звільнившись від обов'язків ректора Чернігівської семінарії. 26 листопада 1799 р. він стає єпископом Чигиринським і вікарієм Київської митрополичої єпархії з перебуванням у Києво-Михайлівському Золотоверхому соборі з правом настоятеля в ньому [6, с.59]. Обіймаючи посаду настоятеля монастиря, він багато зробив аби підняти заклад з повного занепаду, в якому він перебував до цього часу. Феофану вдалося приєднати до монастирських володінь хутір, млин та налагодити роботу іконо-книжкової крамниці при монастирі. За 12 верст від Києва на землях, які належали монастиреві, Феофан ініціював створення „дачі” – монастирських угідь, в яких була споруджена церква на честь архангела Михаїла та декілька келій для проживання монастирської братії. Тут же був започаткований цвинтар для захоронення померлих монахів Києво-Михайлівського монастиря. Впродовж XIX ст. діючим був монашеський скит для іноків під назвою „Феофанія” [6, с.64].

Після зруйнування Михайлівського собору у 30-х роках XX ст. на місці скиту почала працювати лікарня для вищого чиновництва України. На сьогодні це найвідоміший в Україні лікувальний заклад. Більше того, в 50-х роках XX ст. на території Феофанії в одній із науково-дослідних лабораторій, які теж тут розміщувались, було складено і випробувано першу на території колишнього СРСР і, відповідно в Україні, електронно-обчислювальну машину [3, с.735].

25 січня 1807 р. Феофан був призначений єпископом Полтавським і Переяславським з перебуванням єпископської резиденції у м. Переяславі [5, с.157]. Перше, що зробив новопризначений владика, це об'їхав територію єпархії, познайомився з більшістю священників різного сану, які служили в ній, відвідав більшість діючих семінарій. Ознайомившись з їх життям, він розпорядився: „Впредь ни под каким видом, как учеников низших, так и студентов высших классов ни при семинарском правлении, ни классах и нигде телесно не наказывать, ибо такой образ исправления учащихся не соответствует благородному воспитанию детей” [5, с.161]. Якщо врахувати, що в ті часи фізичні покарання були невід'ємною складовою виховання і покарання в навчальних закладах і військових частинах Російської імперії, то

таке розпорядження Феофана говорило про його високий гуманізм, прогресивність мислення та сміливість у відстоюванні власних переконань.

З ініціативи Феофана у 1807 р. у Полтавській семінарії був відкритий „руський клас” для учнів, які з різних причин не могли опанувати латинську мову, а хотіли скласти іспити для обіймання посади священника у сільських приходах. У 1809 р. при семінарії був відкритий єврейський клас. Місця священників у міських церквах Феофан намагався надавати випускникам семінарії, проте, в священники могли висвячуватися лише ті, кому виповнилось 25 років, а в диякони – лише двадцятитрирічні [5, с.162-163].

Велику увагу Феофан також приділяв спрощенню ведення канцелярських консисторських справ, іноді навіть вступаючи у боротьбу з іншими консисторськими службовцями, чим викликав їх незадоволення, тож на нього часто надходили скарги до Священного Синоду [4, с.47].

Єпископ Феофан пішов з життя 24 січня 1812 р. і був похований в архирейському склепі Вознесенського собору в Переяславі [4, с.50]. Просвітницька і духовна діяльність єпископа Феофана на всіх етапах його життя була спрямована на покращення якості духовної освіти, поширення її серед усіх верств українського суспільства, зростання авторитету церков і монастирів як основних осередків в народі християнської етики і моралі.

Бібліографічні посилання:

1. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського. – Ф.160. – Спр. 172. – Арк.400, 411, 330-335.
2. Центральний державний історичний архів України у м. Києві. – Ф.51., Оп.3. – Спр.11603. – Арк.54.
3. Бобрищев К. Отчий край / Бобрищев К. – Полтава, 2002. – Т.1. – 774 с.
4. Бучневич В.Е. Записки о Полтаве и её памятниках / Бучневич В.Е. [2-е изд.] Полтава, 1902. – 287 с.
5. Игумен Полиевкт. Сведения о Полтавско-переяславской епархии ее архипастырях // Полтавские епархиальные ведомости. – 1863. – № 17.– С.49-50.
6. Историко-статистическое описание Черниговской епархии. – Чернигов, 1876. – Кн.3.
7. Кривошея В.В. Українська козацька старшина / Кривошея В.В. – К., 2005. –Ч.1. – С.287.
8. Клировая книжка Полтавской епархии на 1902 год. – Полтава, 1902. – 396 с.
9. Мицик Ю.А. Царичанка козацька / о.Ю.Мицик. – К., 2004. – 85 с.
10. Павловский И.Ф. Полтавцы: Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители / Павловский И.Ф. – Полтава, 1914. – 132 с.
11. Пархоменко В.А. Феофан Шиянов / Пархоменко В.А. // Труды Полтавского церковного историко-археологического комитета. – Полтава, 1911. – Вып.3. – 183 с.
12. Полонська-Василенко Н.Д. Історія України / Полонська-Василенко Н.Д. – К., 1992. – Т.2. – 579 с.
13. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т.21. – 1240 с.
14. Сементовский Н. Киев и его святыни, древности и достопамятности / Сементовский Н. – СПб., К., 1881. – 426 с.

A. Bilokin

The place and role of Fedir Grygorivych Shijanov-Chernjavskiy (bishop Feofan) in development of spirituality and culture in Ukraine in the second part XVIIIth – the beginner XIXth century

The article is devoted to bishop Feofan (Shijanov-Chernjavskiy) from Priorillya by birth – church activist of Ukraine of the second part XVIIIth – the beginner XIXth century

Keywords: Priorillya, bishop

Билокинъ А.Н.

Место и роль Федора Григорьевича Шиянова-Чернявского (епископа Феофана) в развитии духовности и культуры в Украине во второй половине XVIII – в начале XIX века

Статья посвящена выходцу из Приорелья, церковному деятелю Украины последней четверти XVIII – начала XIX века епископу Феофану (Шиянову-Чернявскому)

Ключевые слова: Приорелье, епископ